

УДК 330:338+658

**ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ
ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

DOI 10.30838/ P.ES.2224.231018.214.259

**Фісуненко П. А., к.е.н.,
Акімова С. М.***ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», Дніпро*

У статті розглянуто еволюцію розвитку визначення економічної безпеки підприємства та досліджено основні проблеми методик оцінки її рівня, характерні для вітчизняної науки та практики. Розглянуто суть і проблематику найбільш поширених підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства (індикаторного; ресурсно-функціонального; програмно-цільового; бухгалтерського; економіко-математичного моделювання; методу, заснованого на оцінці прибутку підприємства; методу, заснованого на оцінці бруто-інвестицій; методу, заснованого на основі визначення фінансової стійкості підприємства). Основні проблемні питання узагальнені та зведені до концептуальної форми. Отримані результати засвідчили про необхідність удосконалення існуючих підходів щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємств. Встановлено, що основною проблемою підходів є недостатня невизначеність впливу зовнішньої складової, для якої виокремлено недопрацьовані питання. Визначено, що сучасна модель оцінки має включати в себе особливості декількох підходів для об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки підприємств та подальшого прогнозування її стану.

Ключові слова: підприємство; економічна безпека; оцінка; метод; підхід; моделювання; прогнозування

UDC 330:338+658

**PROSPECTS FOR FURTHER IMPROVEMENT OF APPROACHES TO
EVALUATION OF THE LEVEL OF ECONOMIC SAFETY OF THE
ENTERPRISE**

DOI 10.30838/ P.ES.2224.231018.214.259

Fisunenکو P., PhD in Economics*«Pridneprovskа State Academy of Civil Engineering and Architecture», Dnipro*

The evolution of the definition of the economic security of the enterprise has been analyzed and the main problems of the methods of assessing its level charactering of native science and practice have been examined. The essence and problems of the most common approaches to assessing the level of enterprise economic security (indicator, resource-functional, program-target, accounting, economic-mathematical modeling, method based on the estimation of enterprise profit, the method based on the estimation of gross investment, method, based on the definition of financial sustainability of the enterprise) have been considered. The main problem issues are summarized and reduced to a conceptual form. The obtained results showed the necessity of improving

the existing approaches to assessing the level of enterprises economic security. It is established that the main problem of approaches is insufficient uncertainty of the influence of the external component for which insufficiently elaborated issues are identified. It is determined that the modern model of evaluation should include features of several approaches for objective estimation of the level of enterprises economic security and further prediction of its state.

Keywords: enterprise; economic security; estimation; method; approach; design; prognostication

Актуальність проблеми. Сьогодення світу, взагалі, й України, зокрема, вимагає від суб'єктів господарювання швидкої адаптації до умов, що змінюються, у зовнішній та внутрішній сферах, здатності нейтралізувати негативні фактори впливу на діяльність підприємства, вміння прогнозувати подальший розвиток подій, при цьому вести ефективне господарювання. Тобто гостро постає питання забезпечення економічної безпеки підприємств. А головним питанням сьогодення у цій сфері є точна та об'єктивна оцінка стану економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями, пов'язаними із методологією оцінки рівня економічної безпеки та її проблематикою, займалися такі вчені як І. Плетникова [8], С. Довбня, Н. Гічова [3], Г. Козаченко, В. Пономаренко, О. Ляшенко [9], В. Ортинський [5], А. Кіт, О. Семенів [6], І. Нагорна [13], І. Воробйова, Н. Різник [14], П. Фісуненко [15], М. Фоміна [16], В. Геєць [10], Т. Васильців [2], З. Варналій [1] і багато інших. У працях багатьох авторів представлені різні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Представлені підходи оцінюють рівень економічної безпеки підприємства з різних сторін. Вони можуть бути засновані на аналізі широкої системи критеріїв, обмеженого кола показників та інтегральних показників. В роботах багатьох авторів визначені кроки оцінки рівня економічної безпеки та її принципи. Серед кроків зазначені наступні: вибір критерію ефективності, побудова системи показників, визначення порогових значень показників, моніторинг обраних показників та зіставлення їх фактичних значень із пороговими, визначення інтегрального рівня економічної безпеки підприємства.

Не вирішені раніше питання. Разом з тим, на сьогоднішній день, досі залишається відкритою проблема точності, об'єктивності й застосовності оцінки рівня економічної безпеки за існуючими

методичними підходами. Адже підприємство є відкритою системою й воно розвивається у динамічному середовищі. Така ситуація породжує фактори, які не враховані в існуючих методиках, що призводить до неможливості забезпечити об'єктивність та точність оцінки.

Мета дослідження. Визначення існуючих недоліків методичних підходів до оцінки, характерних для сьогодення й пошук можливих перспектив удосконалення методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства – складне й багатогранне поняття. Свій початок, як прийнято вважати, дана дефініція бере від послання Т. Рузвельта Конгресу США у 1947 році. На той момент економічна безпека ототожнювалась із національною безпекою держави [7]. Слід зазначити, що поняття економічної безпеки, по сьогоднішній день, в країнах Європи застосовується лише у відношенні до держави. Тобто, забезпечуючи високий рівень економічної захищеності держави, суб'єкти підприємництва також будуть захищені.

Дослідження питань, пов'язаних з економічною безпекою підприємства, на теренах України розпочато після здобуття України незалежності, у 1992 році, зі створення Ради національної безпеки України. Слід відзначити, що питання економічної безпеки розглядалось у розрізі національної безпеки держави, як її основа. Наступним етапом є затвердження Конвенції економічної безпеки України, у 1998 р., де економічна безпека визначалась як спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих варіантів розвитку подій. [10] Тобто, розгляд економічної безпеки відбувався на макрорівні. Активного розгляду дана дефініція на мікрорівні, стосовно підприємств, набула з 2000-х рр. Економічна безпека підприємства відносно нове поняття, і за свою історію вивчення воно пройшло декілька етапів, які складно розмежувати за роками. Еволюція розвитку дефініції «економічна безпека підприємства» та особливості визначень, характерні для багатьох авторів, у тому чи іншому періоді, надана в табл. 1.

Різноманіття визначень даної дефініції має наслідком велику кількість методів оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Серед усієї кількості методів і підходів, найбільш уживаними є: індикаторний;

ресурсно-функціональний; програмно-цільовий; бухгалтерський; економіко-математичного моделювання; метод, заснований на оцінці прибутку підприємства; метод, заснований на оцінці бруто-інвестицій та метод, заснований на основі визначення фінансової стійкості підприємства [4].

Таблиця 1 – Еволюція розвитку дефініції «економічна безпека підприємства»

Етап	Визначення
1й етап	Забезпечення умов збереження комерційної таємниці, інформаційна безпека
2й етап	Здатність протистояти несприятливим зовнішнім впливам
3й етап	Захищеність функціональних складових
4й етап	Стан захищеності від негативних факторів

Джерело: побудовано авторами за [9, 12]

Розглянемо суть і проблематику кожного підходу окремо:

- індикаторний – встановлення рівня економічної безпеки в результаті зіставлення фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами, що виступають пороговими значеннями цих показників і відповідають певному рівню безпеки. Позитивними сторонами цього підходу є визначеність порогових значень у науковій літературі. Тобто необхідно лише прорахувати необхідні показники і зіставити результати. Проте це є і негативним моментом. Адже порогові значення не переглядались довгий час, й значення індикаторів не враховують усіх особливостей діяльності підприємства. Ще однією проблемою індикаторного підходу є необхідність постійного контролю й уточнення індикаторів та їх порогових значень. Індикаторний підхід був запозичений з методики оцінювання рівня економічної безпеки держави. Адже саме Конвенцією економічної безпеки України передбачається формування системи індикаторів і розрахунок інтегрального показника. Тобто, індикаторний підхід не є настільки удосконаленим та адаптованим до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, наскільки це необхідно в сучасних умовах господарювання;

- ресурсно-функціональний – визначення рівня економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства. Основним позитивом й негативом, одночасно, у даному підході є всеосяжність, охоплення майже всіх сфер діяльності підприємства. Ресурсно-функціональний підхід основною проблемою

має спробу охопити всі функціональні складові діяльності підприємства. Така методологія може призвести до розмивання поняття економічної безпеки підприємства. За такого підходу, загальний рівень економічної безпеки розраховується за допомогою експертних оцінок, що не гарантує об'єктивності отриманих результатів. Ще однією проблематикою даного підходу є збіг з простою оцінкою ефективності використання ресурсів, що не відповідає умовам якісної оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Оцінка ефективності використання ресурсів лише частково відображає рівень економічної безпеки підприємства, оскільки відображає лише внутрішню складову економічної безпеки й лише у ретроспективі. Тобто аналіз може проводитись лише за минулими роками. Прогнозування за таким підходом, як й за будь-яким іншим, не дає гарантії реалізації запланованих показників;

- програмно-цільовий – базується на інтегруванні показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства. Проблеми програмно-цільового підходу дещо схожі з індикаторним підходом: по-перше, вибір та затвердження показників, їх взаємовплив один на одного, в умовах сучасного господарювання та з урахуванням особливостей кожного підприємства, чи хоча б підприємств, що відносяться до однієї сфери діяльності; по-друге, залучення додаткового фінансування, кадрів для затвердження програм розвитку та збереження економічної безпеки підприємств; по-третє, значний вплив думки експертів. Ще однією, специфічною, проблемою даного підходу є використання методів математичного аналізу. Тобто управлінське рішення може прийматись з позиції математика, а не управлінця;

- бухгалтерський – використання критеріїв, що розраховуються на основі інформації бухгалтерського обліку. Бухгалтерський підхід, на сьогоднішній день, не може бути об'єктивно інтерпретований, адже існування «чорної» бухгалтерії та неподання достовірної інформації, на жаль, є реальністю сьогодення. При чому, неподання достовірної інформації може відбуватись на вимогу державних органів або органів статистики. Ще однією проблемою даного підходу є вузькість охоплення показників економічної безпеки. За бухгалтерським підходом може бути отримана оцінка лише фінансової складової економічної безпеки підприємства;

- економіко-математичного моделювання – на основі функціональної залежності рівня економічної безпеки підприємства від

відповідних показників діяльності підприємства [11; 17]. Економіко-математичне моделювання основною проблемою має наукоємність даного підходу і необхідність опанування серйозним математичним апаратом для подальших розрахунків. Ще однією проблемою даного підходу є, знову ж таки, визначення відповідних показників для оцінки їх впливу на рівень економічної безпеки підприємства;

- метод, заснований на оцінці прибутку підприємства та його чистого доходу. Даний підхід розповсюджений серед науковців, які ототожнюють економічну та фінансову безпеку підприємства [9]. Головним твердженням даного підходу є те, що підприємство знаходиться в стані економічної безпеки, коли отриманого ним прибутку вистачає для самоокупності та самофінансування. Головною проблемою даного підходу є твердження, що підприємство є економічно захищеним лише за умови існування прибутку. В умовах сьогодення це не підтверджується;

- метод на основі бруто-інвестицій, до яких зараховують реінвестований прибуток поточного та майбутнього періодів, реінвестовані накопичення минулих років, амортизаційні відрахування. Проблемами методу, заснованого на розрахунку бруто-інвестицій є вузькість отриманих результатів, складність отримання інформації для розрахунку показника рівня економічної безпеки підприємства. В умовах даного підходу економічна безпека підприємства забезпечується лише якщо підприємство реінвестує отриманий прибуток у розвиток підприємства, або має додаткові інвестиції у своє підприємство. Проте в сучасних умовах господарювання багато підприємств не мають інвестиційної діяльності і мають достатній рівень економічної безпеки;

- на основі визначення рівня фінансової стійкості підприємства – метод, який визначає лише фінансову безпеку підприємства. Даний підхід є дуже вузьким для оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Проаналізовані вище підходи не є єдиними існуючими. Кількість методик, на сьогоднішній день, є дуже великою. Розглянути кожну методику неможливо. Проте слід зазначити, що така розгалуженість серед методів є також проблемою для чіткого й об'єктивного розрахунку рівня економічної безпеки підприємства.

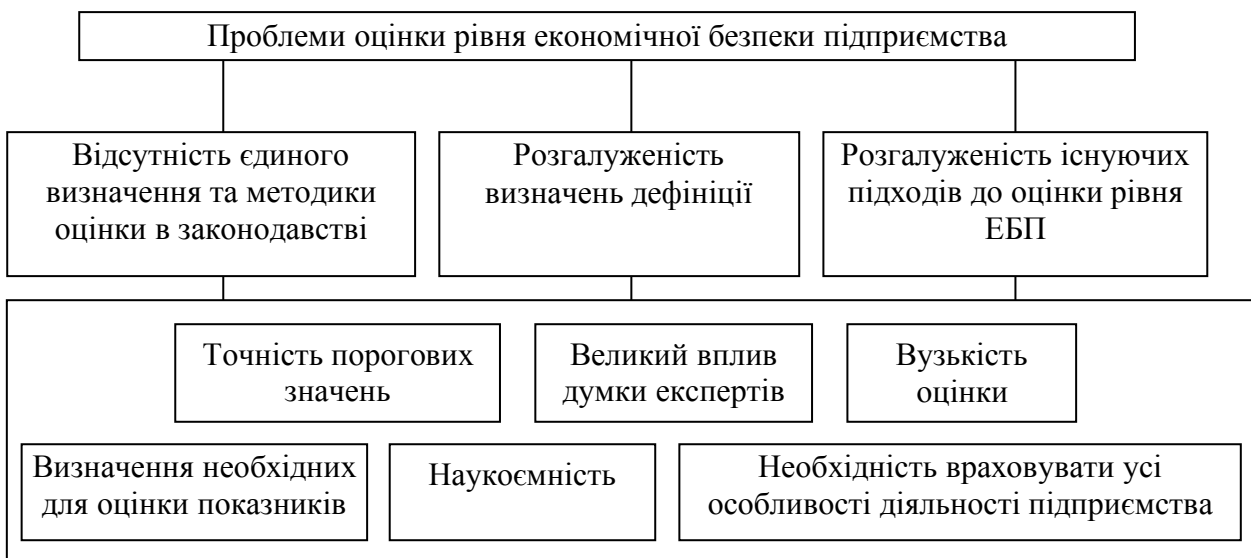
Кожна існуюча на сьогоднішній день методика та підхід мають свої переваги й недоліки. Кожен підхід може бути застосований для

розрахунку, важливо лише враховувати усі особливості підприємства, що аналізується. Проблемні нюанси, за кожним із методів, були представлені вище. Проте кожна із методик має й спільний недолік. Основна проблема – невизначеність впливу зовнішньої складової. У зовнішній складовій можливо виокремити наступні недопрацьовані питання:

- невизначеність кола показників зовнішнього середовища та їх складність розрахунку;
- необхідність враховувати ринкову складову;
- необхідність удосконалення законодавства та розробки ряду показників, як об'єктивно будуть висвітлювати рівень економічної безпеки підприємства;
- визначення порогових значень для показників, які можуть бути застосовані в реальних умовах господарювання.

Головною проблемою, на сьогоднішній день, є законодавство. Ця проблема тягне за собою ряд усіх вищеперерахованих проблем. Так, на сьогоднішній день, існують «Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки держави», проте не існує подібного щодо економічної безпеки підприємства. Вдосконалення методик розрахунку рівня економічної безпеки підприємства має закріплюватись в державних актах, що стосуються економічної безпеки держави. Адже економічна безпека держави і підприємства взаємопов'язані і є єдиним цілим.

Якщо виокремлювати загальні проблеми оцінки рівня економічної безпеки підприємства, їх можливо звести до наступної схеми (рис. 1).

*Рис. 1. Загальна проблематика методичних підходів до оцінки рівня ЕБП
Джерело: розроблено авторами*

Висновок. Підводячи підсумок, слід відзначити про існування значних прогалин у питаннях, пов'язаних із тлумаченням і методикою розрахунку економічної безпеки підприємства. Вирішення існуючих проблем призведе до можливості більш об'єктивно оцінювати стан економічної безпеки підприємств України та розробки заходів щодо поліпшення рівня економічної безпеки. Сучасна методика оцінювання рівня економічної безпеки має поєднувати в собі особливості кількох методів, задля об'єктивної оцінки рівня ЕБП та подальшого прогнозування її стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна безпека: Навч. посіб. / За ред. З.С. Варналія. – К., 2009. – 647 с.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. – Львів: Вид-во ТзОВ «Ліга Прес», 2008. – 385 с.
3. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88-97.
4. Дяченко К. С. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств будівельної галузі / К. С. Дяченко // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – № 4(5). – С. 31-36. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_4\(5\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_4(5)_7).
5. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
6. Економіка підприємства: підручник / [Й.М. Петрович, А.Ф. Кіт, О.М. Семенів та ін.]; за заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий Світ-2000, 2004. – 680 с.
7. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев та ін. – К.: УЕП «Крок», 2008. – 401 с.
8. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плетникова // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 35–40.
9. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
10. Концепція економічної безпеки України / [кер. проекту В.М. Геєць]; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

11. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Т. Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.
12. Ляшенко О. М. Аналітичний огляд сучасних підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства / О. М. Ляшенко // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 254-263.
13. Нагорна І.І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства / І.І. Нагорна // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 243-255.
14. Різник Н.С. Оцінка та шляхи забезпечення економічної безпеки банку [Електронний ресурс] / Н.С. Різник, І.А. Воробйова // Економічні науки. Серія “Облік і фінанси”: зб. наук. пр. Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2008. – 368 с. – Режим доступу до матеріалу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_2/zbirnuk_O_FN_5_%D0%A7_2_183.pdf.
15. Фісуненко П. А. Аналіз системи показників економічної безпеки будівельних підприємств / П. А. Фісуненко, М. В. Лаже, С. В. Дзюба // Будівельне виробництво. Серія: економічні науки. – 2016. – Вип. 61. – С. 57- 61.
16. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : [монографія] / М. В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.
17. Чаговець Л. О. Моделі оцінки та аналізу економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Л. О. Чаговець. – Харків, 2010. – 20 с.